

**ADABIYOTDA MIFOLOGIK TERMINLAR VA ULARNING IJTIMOIIY-
MADANIY KONTEKSTDAGI O‘RNI: RABGUZIY VA JON MILTON ASARLARI
TAHLILI**

Sirojiddinova Shahribonu Sirojiddinovna

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti (www.kiut.uz)

PhD., v.v.b.dotsenti

Annotatsiya : Ushbu maqola badiiy matnlarda mifologik terminlarning qo‘llanishi va ularning zamon va makonga bog‘liq pragmatik xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Rabg‘uziy va Jon Milton asarlari misolida mifologik terminlarning adabiy va madaniy kontekstda qanday qo‘llanishi tahlil qilinadi. Mifologik belgilar va ularning ifodalanish shakllari asarlarning umumiy ma‘nosi va qahramonlarining xususiyatlariga qanday ta‘sir ko‘rsatishi muhokama qilinadi. Zamon va makon o‘zgarishi mifologik terminlarning semantik va pragmatik xususiyatlariga qanday ta‘sir qilganligi ko‘rsatiladi. Maqolada mifologik elementlarning adabiy tahlili orqali muayyan badiiy va madaniy ma‘no yaratishdagi rollari chuqur o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar : Mifologiya, pragmatika, Rabg‘uziy, Jon Milton, badiiy matn, zamon, makon, terminlar, semantika, pragmatik xususiyatla

Abstract : This article is dedicated to the study of the use of mythological terms in literary texts and their pragmatic features related to time and space. The works of Rabg‘uziy and John Milton are used as examples to analyze how mythological terms are employed in the literary and cultural context. The application of mythological symbols and their expression forms are discussed in relation to the overall meaning of the works and the characteristics of the characters. The influence of changing time and space on the semantic and pragmatic characteristics of mythological terms is shown. Through the literary analysis of mythological elements, the roles of these terms in creating specific literary and cultural meanings are explored in-depth.

Keywords : Mythology, pragmatics, Rabg‘uziy, John Milton, literary texts, time, space, terms, semantics, pragmatic features.

Аннотация : Эта статья посвящена изучению использования мифологических терминов в художественных текстах и их прагматических особенностей, связанных с временем и пространством. На примере произведений Рабгузия и Джона Мильтона анализируется, как мифологические термины используются в литературном и культурном контексте. Обсуждается использование мифологических символов и их выражение в связи с общим смыслом произведений и характеристиками персонажей.

Показано, как изменение времени и пространства влияет на семантические и прагматические характеристики мифологических терминов. Через литературный анализ мифологических элементов исследуются их роли в создании определенных литературных и культурных значений.

Ключевые слова: Мифология, прагматика, Рабгузы, Джон Мильтон, художественные тексты, время, пространство, термины, семантика, прагматические особенности.

Kirish

Badiiy matnlarda mifologik terminlarning qo‘llanilishi ular orqali nafaqat asarning ma‘nosi, balki uning madaniy va ijtimoiy kontekstlari ham aks ettiriladi. Mifologik belgilar asarda nafaqat tarixiy yoki diniy voqealarni ifodalashda, balki qahramonlarning xususiyatlarini va maqsadlarini ochish uchun ham ishlatiladi. Rabg‘uziy va Jon Milton asarlari mifologik terminlarning adabiy va madaniy kontekstda qanday ishlatilishini o‘rganish uchun yaxshi misollardir. Ushbu maqola mifologik terminlarning zamon va makon bilan bog‘liq pragmatik xususiyatlarini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, aynan ikki muallifning asarlari orqali bu jarayonni ko‘rsatishga harakat qiladi. Badiiy matnlarda mifologik terminlarning qo‘llanilishi ularning faqat semantik ma‘nosi bilan cheklanib qolmaydi, balki ular o‘ziga xos pragmatik xususiyatlarga ega bo‘lib, asarlarning o‘quvchiga ta‘sir qilishini kuchaytiradi. Mifologiya, tarix, diniy e‘tiqodlar va xalq an‘analari badiiy matnlarda keng tarqalgan mavzular bo‘lib, ular har bir adabiy asar uchun uning o‘ziga xosligini ta‘minlaydi. Rabg‘uziy va Jon Milton asarlari mifologik atamalarni qo‘llashda o‘z davrining diniy va madaniy xususiyatlarini o‘z ichiga olgan yirik namunalardir.

Rabg‘uziyning “Qissas al-Anbiya” asari o‘zida diniy mifologiyaning turli elementlarini o‘zlashtirib, insoniyatning tarixiy va diniy voqealariga oid hikoyalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu asarda islomiy mifologiya, Qur‘oni karim va hadislar asosida prophetlar va ularga bag‘ishlangan voqealar tasvirlanadi. Rabg‘uziy mifologik terminlarni faqat adabiy vosita sifatida emas, balki diniy-axloqiy maqsadlar bilan ham ishlatgan. Bu esa uning asarlarini nafaqat adabiy, balki axloqiy va diniy jihatdan ham boyitgan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili:

Mifologik terminlarning badiiy matnlarda qo‘llanilishi, ayniqsa, zamon va makonga bog‘liq pragmatik xususiyatlari adabiyotshunoslikda keng tadqiq etilgan. Adabiyotshunoslar bu borada mifologiyaning qanday qilib adabiy matnlar bilan birga rivojlanishini va uning asarlarga qo‘shgan ma‘nosini tahlil qilishga harakat qilganlar. Quyidagi adabiyotlar mifologik terminlarning badiiy matnlarda qo‘llanilishi va ularning pragmatik xususiyatlari haqida muhim ma‘lumotlar taqdim etadi.

1. **Nizomiddin, F. (2014). "Mifologiya va adabiyot: Tahlil va sharhlar"** Ushbu asarda muallif mifologiyaning adabiyotdagi o‘rni va uning badiiy matnlarda qanday qo‘llanilishini tahlil qiladi. Nizomiddin mifologik atamalarni faqat diniy yoki tarixiy

ma'lumotlar bilan bog‘lamay, ularni o‘sha davrning ijtimoiy va siyosiy kontekstini aks ettiruvchi vosita sifatida ko‘rib chiqadi. U mifologiyaning adabiy tahlilga kiritilishining ahamiyatini ta'kidlab, mifologik elementlarning semantik ma'nolarini o‘rganish kerakligini ko‘rsatadi.

2. Muhammed, S. (2020). "Mythological Influences in Central Asian Literature"

Bu ilmiy ish Markaziy Osiyo adabiyotlarida mifologiyaning roli haqida so‘z yuritadi. Muhammed mifologik terminlarning Islomiy, Zoroastrian va turk xalqlarining qadimgi e'tiqodlari bilan bog‘liq ravishda adabiyotlarda qanday aks etishini o‘rganadi. Ayniqsa, u Rabg‘uziy asaridagi mifologik elementlarni va ularning adabiy kontekstdagi ahamiyatini batafsil tahlil qiladi. Muallifning fikriga ko‘ra, mifologik atamalar faqatgina ma'lum bir davrni tasvirlabgina qolmay, balki o‘sha davrning axloqiy va madaniy qadriyatlarini o‘zida aks ettiradi.

3. Khodjaeva, N. (2018). "The Role of Mythological Symbols in Central Asian Literature"

Ushbu asarda, Khodjaeva mifologik belgilar va ularning adabiy tasvirlari ustida turli yondashuvlarni ko‘rsatadi. U mifologik atamalarning pragmatik xususiyatlarini tadqiq etgan holda, ularning zamon va makon bilan bog‘liq ravishda qanday o‘zgarishini ko‘rib chiqadi. Tadqiqotda mifologik terminlarning adabiyotga kiritilishida har bir xalqning o‘ziga xos tarixiy, diniy va madaniy omillar ta'siri ta'kidlanadi. Khodjaeva adabiyotda mifologik belgilarning tarixiy kontekstga bog‘liq ekanligini, lekin har bir asarda ular yangi ma'no va ahamiyatga ega bo‘lishini ta'kidlaydi.

4. Jon Milton va uning asarlari haqida: Williams, T. (2006). "The Mythological Background in Milton's Paradise Lost" Williams Miltonning "Paradise Lost"

asaridagi mifologik elementlarni o‘rganadi va ularning xristian mifologiyasiga qanchalik bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Tadqiqotda Miltonning mifologik terminlarni qanday ishlatganligi, ularning ma'no va pragmatik funktsiyalari haqida batafsil tahlil berilgan. Asarda shaytonning tasviri, uning ichki kurashlari va erkinlikka bo‘lgan ishtiyoqi ko‘rsatiladi. Williamsning fikriga ko‘ra, Milton asaridagi mifologik atamalar nafaqat diniy tushunchalar, balki zamonaviy siyosiy va ijtimoiy holatni aks ettiradi.

5. G‘afurov, O. (2012). "O‘rta asrlar adabiyotida mifologik tasvirlar va terminlar"

G‘afurovning asari o‘rta asrlar adabiyotida mifologiyaning roli va uning adabiy tahlilidagi o‘rni haqida so‘z yuritadi. U mifologik tasvirlarning qanday qilib tarixiy, diniy va ijtimoiy ma'lumotlarni taqdim etganini va adabiyotga qanday tasir ko‘rsatganini tahlil qiladi. G‘afurovning fikriga ko‘ra, mifologik terminlar adabiyotdagi asosiy tema va obrazlarni yaratishda muhim rol o‘ynaydi.

Bu adabiyotlar mifologik terminlarning badiiy matnlarda qo‘llanilishi va ularning pragmatik xususiyatlarini o‘rganishga xizmat qiladi. Mifologiyaning adabiyotdagi ahamiyati va uning zamon va makon bilan bog‘liq bo‘lgan o‘zgarishlari o‘rganilganida, asarlarning madaniy, diniy va siyosiy kontekstlari aniqlanadi. Ushbu tahlil adabiyotshunoslikda mifologiya va

pragmatikaning kesishgan nuqtalarini ko‘rsatadi va ayniqsa, Rabg‘uziy va Jon Milton asarlarida mifologik terminlarning qanday ishlatilgani haqida chuqur tushunchalar beradi.

Ushbu tadqiqotda sifatli yondashuv qo‘llanilib, literaturniy tahlil metodiga asoslangan. Rabg‘uziyning “Qissas al-Anbiya” asari va Jon Miltonning “Paradise Lost” asaridagi mifologik terminlar tahlil qilinadi. Asarlarning konteksti va mifologik terminlarning mazmuni tahlil qilinadi. Taqqoslash va tasviriy tahlil metodlari orqali bu terminlarning narativdagi o‘rni va ularning madaniy va adabiy ahamiyati o‘rganiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda badiiy matnlarda mifologik terminlarning qo‘llanilishi va ularning zamon va makon bilan bog‘liq pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida sifatli yondashuv va literaturniy tahlil usullari qo‘llaniladi. Bu metodologiya adabiyotshunoslikda keng tarqalgan va mifologik terminlar hamda ularning pragmatik ma‘nolarini o‘rganishda samarali hisoblanadi.

1. Literaturniy tahlil

Maqsad – Rabg‘uziy va Jon Milton asarlarida mifologik terminlarning qanday qo‘llanilishini o‘rganish. Bu metod orqali har ikki muallifning asarlaridagi mifologik elementlarning semantic va pragmatic xususiyatlari tahlil qilinadi. Asarlar o‘rganilganda, quyidagi jihatlar e‘tiborga olinadi:

- Mifologik terminlarning semantik tahlili (ularning ma‘nosi, qanday vazifalar bajarishi).
- Mifologik elementlarning narrativ rolini aniqlash (qahramonlar, voqealar rivoji va tematik o‘zgarishlarga ta‘siri).
- Pragmatik tahlil (mifologik atamalar qanday qilib o‘quvchiga ma‘lumot beradi, ular orqali qanday axloqiy yoki siyosiy xabarlar beriladi).

2. Taqqoslash usuli

Rabg‘uziy va Jon Milton asarlaridagi mifologik elementlarni taqqoslash, ularning zamon va makonga bog‘liq ravishda qanday o‘zgarishini tahlil qilishda yordam beradi. Bu usul orqali ikkala asar o‘rtasidagi o‘xshashliklar va farqlar aniqlanadi, ayniqsa, mifologik terminlarning madaniy, diniy va ijtimoiy kontekstga qanday bog‘lanishini ko‘rsatadi.

3. Kontekstual tahlil

Mifologik terminlarning pragmatik xususiyatlarini tahlil qilishda, ular faqat badiiy matn ichidagi o‘rni bilan cheklanmaydi, balki har bir terminning o‘sha davrdagi ijtimoiy, diniy va siyosiy kontekstdagi ahamiyati ham hisobga olinadi. Rabg‘uziy va Milton asarlari o‘rtasidagi mifologik elementlarning tahririy va diniy kontekstini tahlil qilish, ularning matnda qanday ifodalanishini va o‘sha davr o‘quvchilari uchun qaysi qadriyatlarni aks ettirganini aniqlashga yordam beradi.

Tahli va natijalar

Rabg‘uziy asaridagi mifologik terminlar

Rabg‘uziyning “Qissas al-Anbiya” asari asosan diniy mifologiya va payg‘ambarlar haqida hikoyalarni o‘z ichiga oladi. Bu asarda mifologik belgilar va terminlar asosan islomiy

kontekstda qo‘llanadi. Zamon va makon omillari bu terminlarning ishlatilishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Rabg'uziy asarining ko'plab mifologik terminlari Islam dini va o'sha davrdagi ijtimoiy-siyosiy ahvoldan ilhomlangan bo'lib, ular o'z davri uchun yangilikni kiritadi.

Misol uchun, "payg'ambar" yoki "rasul" kabi atamalar o'ziga xos diniy va ijtimoiy ma'noga ega. Rabg'uziy bu atamalarda zamonning o'zgarishi va makonning ta'sirini hisobga olgan holda, ularni o'z asarida yangi pragmatik vazifalar bajarishga majbur qiladi. Bu mifologik terminlar o'sha davr uchun qulay va tushunarli tarzda ifodalangan.

Jon Milton asaridagi mifologik terminlar

Jon Miltonning "Paradise Lost" asaridagi mifologik terminlar, asosan, xristian mifologiyasiga asoslangan bo'lib, ular 17-asr Angliyasining siyosiy va diniy kontekstiga moslashtirilgan. Mifologik atamalar, masalan, "Satan" (Shayton), "Heaven" (Jannat), va "Eden" (Adan bog'i) Milton asarida o'ziga xos pragmatik xususiyatlarni olishadi. Zamon o'zgarishi va makonning ta'siri Miltonning mifologik elementlarga yondashuviga ta'sir ko'rsatgan.

Misol uchun, Miltonning Shaytonni tasvirlashi an'anaviy xristian tasavvurlaridan farq qiladi. Milton Shaytoni nafaqat yovuzlikning ramzi, balki uning rebelliya va erkinlikka bo'lgan ishtiyoqini ham ko'rsatadi. Bu tasvir o'z davrida, ya'ni ingliz inqilobi davrida, ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlarni aks ettiradi.

Xulosa

Rabg'uziy va Jon Milton asarlarida mifologik terminlarning qo'ullanishi zamon va makonga bog'liq bo'lib, har bir asar o'zining madaniy va diniy kontekstini aks ettiradi. Rabg'uziy asarlarida islomiy mifologiya va ularning Markaziy Osiyodagi ijtimoiy tuzilma bilan bog'liqligi, Jon Milton asarida esa xristian mifologiyasining 17-asr Angliyasidagi siyosiy va diniy vaziyat bilan bog'lanishi alohida e'tiborga molikdir.

Mifologik terminlar nafaqat adabiy maqsadlar uchun, balki ular orqali o'sha davrning siyosiy, diniy va madaniy muhirlari haqida ham ma'lumot olishimiz mumkin. Bu terminlar o'z davrining madaniy kodlarini ifodalashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot mifologik terminlarning badiiy matnlarda qo'ullanilishidagi pragmatik xususiyatlarni o'rganishning ahamiyatini ko'rsatadi. Rabg'uziy va Jon Milton asarlari mifologik terminlarning zamon va makonga bog'liq ravishda qanday o'zgarishi va ularning madaniy, diniy va siyosiy kontekstga ta'sirini o'rganishga imkon berdi. Mifologik atamalar faqat nafaqat narativ rivojlanish uchun, balki muayyan badiiy va madaniy ma'no yaratishda ham muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rabg'uziy, A. *Qissas al-Anbiya*. Toshkent: Adabiyot nashriyoti. (2006).22-25-b
2. Milton, J. *Paradise Lost*. London: Penguin Classics. (2008).16-b
3. Nizomiddin, F. "Mifologiya va adabiyot: Tahlil va sharhlar." Toshkent: O'zbekiston fanlar akademiyasi. (2014).48-b

4. Muhammed, S. "Mythological Influences in Central Asian Literature." *Journal of Central Asian Literature*, (2020). 15(2), 113-129.
5. G‘afurov, O. "O‘rta asrlar adabiyotida mifologik tasvirlar va terminlar"(2012).
6. Zokirov, Sh. "O‘zbek adabiyotida mifologik obrazlar va ularning badiiy tahlili"(2017).
7. Toshqulov, M. "O‘zbek adabiyotida mifologik va tarixiy tasvirlar"(2019).53-56b